

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

Valstybės biudžetinė įstaiga. Juridinių asmenų registras. Kodas 188602032. Gynėjų g. 6, LT-01109 Vilnius.
Civilinių bylų skyriaus raštinės tel. (8~5) 261 1393. Teismo faks. (8~5) 261 6813

Zofija Veronika Lipeikienė

2011 m. rugsėjo 12 d.

Civilinė byla Nr. 3K-3-347/2011

Teismo proceso Nr. 2-02-3-08528-2009-1

Alfredas Rukšėnas
Genocido ir rezistencijos tyrimo departamentas
Gedimino pr.40/1,
01001 Vilnius

VšĮ Versmės leidykla
Geležinkelio g.6
02100 Vilnius

DĖL NUTARTIES SIUNTIMO

Siunčiame Jums Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011-09-09 priimtos nutarties nuorašą.

PRIDEDAMA. 8 lapai.

Civilinių bylų skyriaus raštinės vedėja

Ilona Kaulakytė

Gražina Kestauskė, 85 2496390

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

NUTARTIS LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2011 m. rugsėjo 9 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų: Egidijaus Baranausko (pranešėjas), Birutės Janavičiūtės ir Vinco Versecko (kolegijos pirmininkas),

rašytinio proceso tvarka teismo posėdyje išnagrinėjo civilinę bylą pagal ieškovės Zofijos **Veronikos Lipeikienės** kasacinį skundą dėl Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. sausio 14 d. nutarties peržiūrėjimo civilinėje byloje pagal ieškovės Zofijos Veronikos Lipeikienės ieškinį atsakovams VŠĮ „Versmės“ leidyklai, Alfredui Rukšėnui dėl garbės ir orumo gynimo, neturtinės žalos atlyginimo.

Teisėjų kolegija

n u s t a t ė :

I. Ginčo esmė

Byloje kilo ginčas dėl istoriografiniame veikale paskelbtų duomenų, kurių šaltinis – archyvinė baudžiamoji (okupacinio režimo represinės struktūros) byla, teisinio kvalifikavimo, įrodinėjimo ir įrodymų vertinimo.

2006 m. atsakovas VŠĮ „Versmės“ leidykla išleido antrąją monografijos „Papilė II, III dalys“ (11-oji serijos „Lietuvos valsčiai“ monografija) tomą. Jame išspausdintas autoriaus Alfredo Rukšėno straipsnis „Papilės valsčius pirmaisiais vokiečių okupacijos 1941-ųjų metų mėnesiais“, kuriame (knygos 469 p.) rašoma: „*Archyvinė medžiaga rodo, kad vokiečiai iš Papilės į Augustaičių kaimą atvarė daugiau kaip 100 sovietų karo belaisvių ir Jono Kondroto sodyboje buvo įrengta laikina karo belaisvių stovykla. Stovykloje vokiečiai belaisvius iškratydavo, paimdavo dokumentus, pinigų, kitus vertingus daiktus. Po to jie iš stovyklos paimdavo po 4–5 belaisvius, vesdavo juos prie Ventos dešiniojo kranto ir ten prie duobių sušaudydavo. Po egzekucijos Jono Kondroto sodyboje vokiečių kariams buvo surengtos vaišės. Šiose vaišėse dalyvavo ir Algirdas Bučikas, egzekucijos pradžioje motociklu atvažiavęs į Augustaičių kaimą. <...>. Vėliau gyventojai sušaudytų belaisvių kūnus iškasė, pergabeno į Girelės mišką ir čia palaidojo. <...>. 1951 m. spalio 19 d. ekshumacijos duomenimis, nužudyta buvo per 126 sovietinius karius“.* Šių duomenų šaltiniu nurodoma Onos

Puskunigienės 1951 m. baudžiamosios bylos, saugomos Lietuvos ypatingajame archyve (LYA, f. K-1, ap. 58, b. 26740/3), medžiaga.

2009 m. birželio 5 d. ieškovė pateikė monografiją išleidusiam atsakovui VšĮ „Versmės“ leidyklai reikalavimą paskelbti nurodytų teiginių, kaip neatitinkančių tikrovės ir žeminančių ieškovės bei jos motinos O. Puskunigienės garbę ir orumą, paneigimą, tačiau šis 2009 m. birželio 17 d. raštu atsisakė tai padaryti. Dėl to ieškovė prašė:

1) įpareigoti atsakovus per dvi savaites nuo teismo sprendimo įsiteisėjimo dienos dienraščiuose „Lietuvos rytas“, „Respublika“ ir „Lietuvos žinios“ savo lėšomis išspausdinti tokio turinio paneigimą:

„Informuojame, kad VšĮ „Versmės“ leidyklos 2006 m. išleistoje knygoje „Papilė II, III dalys“ (11-oji serijos „Lietuvos valsčiai“ monografija) Alfredo Rukšeno parengto trečiosios dalies skyriaus „Papilės valsčius pirmaisiais vokiečių okupacijos 1941-ųjų metų mėnesiais“ 469 puslapyje paskleisti duomenys: „*Archyvinė medžiaga rodo, kad vokiečiai iš Papilės į Augustaičių kaimą atvarė daugiau kaip 100 sovietų karo belaisvių ir Jono Kondroto sodyboje buvo įrengta laikina karo belaisvių stovykla. Stovykloje vokiečiai belaisvius iškratydavo, paimdavo dokumentus, pinigus, kitus vertingus daiktus. Po to jie iš stovyklos paimdavo po 4–5 belaisvius, vesdavo juos prie Ventos dešiniojo kranto ir ten prie duobių sušaudydavo. Po egzekucijos Jono Kondroto sodyboje vokiečių kariams buvo surengtos vaišės. Šiose vaišėse dalyvavo ir Algirdas Bučikas, egzekucijos pradžioje motociklu atvažiavęs į Augustaičių kaimą. <...>. Vėliau gyventojai sušaudytų belaisvių kūnus iškasė, pergabeno į Girelės mišką ir čia palaidojo. <...>. 1951 m. spalio 19 d. ekshumacijos duomenimis, nužudyta buvo per 126 sovietinius karius.*“ neatitinka tikrovės ir žemina Onos Puskunigienės bei jos dukters Zofijos Veronikos Lipeikienės garbę ir orumą“;

2) priteisti iš atsakovų 5000 Lt neturtinei žalai atlyginti.

Pirmosios ir apeliacinės instancijų teismų posėdžių metu ieškovė patikslino, kad visas nurodytas tekstas pateikiamas kontekstui atskleisti, o prašoma paneigti ir pripažinti neatitinkančia tikrovės bei žeminančia ieškovės ir jos motinos garbę ir orumą dalį teksto – teiginius, kad *Jono Kondroto sodyboje buvo įrengta laikina karo belaisvių stovykla ir kad po egzekucijos Jono Kondroto sodyboje vokiečių kariams buvo surengtos vaišės.*

Ieškovės teigimu, nurodyti duomenys tiesiogiai susiję su jos mirusios motinos O. Puskunigienės, taip pat jos dukters, t. y. ieškovės Zofijos Veronikos Lipeikienės, asmenimis, nes knygoje aprašomu laikotarpiu jos abi gyveno Jono Kondroto – O. Puskunigienės tėvo ir ieškovės senelio – sodyboje.

Tvirtinimui dėl paskelbtų duomenų neatitikties tikrovei pagrįsti ieškovė nurodė, kad Lietuvos TSR Šiaulių srities teismo baudžiamųjų bylų kolegijos 1951 m. gruodžio 4 d. nuosprendžiu O. Puskunigienė buvo nuteista už tai, kad 1941 m. vokiečių okupacijos metu kurstė Lietuvoje antitarybinę agitaciją, šmeižė tarybinę armiją, platino antitarybinio turinio nuotraukas, 1947–1951 m. sistemingai skleidė provokacinius gandus apie greitai kilsiantį Amerikos ir Tarybų Sąjungos karą bei iškraipė tarybinę tikrovę. Ieškovės teigimu, O. Puskunigienės baudžiamojoje byloje, kurioje priimtas šis nuosprendis, gausu melagingų liudytojų parodymų. 1989 m. rugsėjo 22 d. Lietuvos TSR prokuratūra išdavė reabilitavimo pažymėjimą Nr. 13/5026-89, kuriuo pažymima, kad O. Puskunigienė reabilituota pagal Lietuvos TSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo 1989 m. liepos 28 d. įsaką „Dėl asmenų, nuteistų už kai kurias veikas, reabilitavimo“. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro Antano Klimavičiaus 2001 m. birželio 1 d. nutarime, kuriuo buvo atmestas ieškovės skundas dėl generalinio prokuroro pavaduotojo Kęstučio Betingio 2001 m. gegužės 23 d. nutarimo atsisakyti pradėti procesą dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių archyvinėje O. Puskunigienės baudžiamojoje byloje Nr. 26740/3, be kita ko, nurodyta, kad, įvertinęs visą O. Puskunigienės baudžiamosios bylos medžiagą, tuometis Lietuvos TSR prokuroras priėmė sprendimą atkurti O. Puskunigienės pilietines teises; šis sprendimas reabilituoti O. Puskunigienę iš esmės reiškia, kad visi byloje esantys tardymo procesiniai dokumentai (liudytojų, kaltinamosios apklausų protokolai), teismo nuosprendis ir kiti teismo nagrinėjimo metu priimti procesiniai sprendimai neteko juridinės galios ir yra niekiniai. Taigi, prašomiems

paneigti duomenims paskelbti kaip šaltiniu remiantis juridinės galios netekusios O. Puskunigienės baudžiamosios bylos medžiaga, paskleisti tikrovės neatitinkantys duomenys. Šiais, be to, žeminamas ieškovės ir jos motinos O. Puskunigienės garbė ir orumas, nes paskleisti tikrovės neatitinkantys duomenys leidžia manyti, kad ieškovė ir jos motina, tuo metu gyvenusios tėvo ir senelio Jono Kondroto sodyboje, pačios dalyvavo ginčo tekste aprašytuose 1941 m. įvykiuose, kai Papilės valsčiuje, netoli ieškovės motinos tėvų sodybos, vokiečių kariai sušaudė sovietų karo belaisvius, – grobė belaisvių turta, surengė vokiečių kariams vaišes. Ieškovės įsitikinimu, nagrinėjamu atveju nereikšminga yra aplinkybė, kad paskelbtuose duomenyse neminama O. Puskunigienės pavardė, o tik Jono Kondroto sodyba, nes tiek šios sodybos įvardijimas tekste, tiek O. Puskunigienės baudžiamosios bylos nurodydamas šio teksto išnašose vertintini kaip tiesioginė nuoroda į O. Puskunigienės asmenį, o po jos mirties – kaip susijusi ir su jos dukterimi (ieškove). Kadangi pirmiau nurodyti tikrovės neatitinkantys duomenys žemina O. Puskunigienės, taip pat ieškovės garbę ir orumą, tai ji (ieškovė) patyrė neturtinės žalos, kuri, vadovaujantis CK 2.24 straipsniu, turi būti atlyginama. Dėl ginčo duomenų paskleidimo sukeltų išgyvenimų: dvasinio sukrėtimo, nesaugumo jausmo, baimės būti apkalbėtai, reputacijos pablogėjimo, primesto nusikaltėlės dukters įvaizdžio, menkavertiškumo jausmo, negalėjimo jaustis visaverte visuomenės nare, atgijusių skaudžių neteisėto motinos nuteisimo prisiminimų, atsinaujinusių neteisybės ir skriaudos jausmų, emocinės depresijos, baimės, kad bus žeminamas būsimų kartų geras vardas, ieškovė patirtos neturtinės žalos atlyginimo dydį vertino 5000 Lt.

Atsakovai su pareikštu ieškiniu nesutiko, nurodydami, kad ieškovės prašomi paneigti duomenys atitinka tikrovę (jų šaltinis – O. Puskunigienės 1951 m. baudžiamosios bylos, saugomos Lietuvos ypatingajame archyve, medžiaga ir, be kita ko, joje esančiuose pačios O. Puskunigienės, taip pat sodybos savininko Jono Kondroto apklausos protokoluose užfiksuoti jų parodymai; kiti Lietuvos ypatingajame, taip pat Lietuvos centiniame valstybės archyvuose esantys rašytiniai įrodymai) ir nežemina nei ieškovės, nei jos motinos garbės ir orumo (apie jas ginčo citatoje neužsimenama; iš straipsnio pavadinimo, jo įvadinėje dalyje suformuluoto tikslo ir straipsnio turinio matyti, kad autorius siekė atskleisti tik tuomečio okupuoto Papilės valsčiaus bendrą situaciją, o ne atskirų asmenų likimus).

II. Pirmosios ir apeliacinės instancijų teismų sprendimo ir nutarties esmė

Vilniaus miesto 2-asis apylinkės teismas 2010 m. vasario 8 d. sprendimu ieškinį atmetė.

Teismas sprendė, kad atsakovų paskleisti ginčo duomenys atitinka tikrovę. Grįsdamas šią išvadą, teismas nurodė, kad atsakovas A. Rukšėnas, paskleisdamas ginčo duomenis atsakovo VŠĮ „Vermės“ leidyklos išleistoje monografijoje „Papilė II, III dalys“, vadovavosi Lietuvos ypatingajame archyve esančia medžiaga: O. Puskunigienės baudžiamąja byla, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 26740/3; byla–formuliaru dėl Onos Puskunigienės (gim. 1912 m.), LYA, f. K-1, ap. 45, b. 729; Šiaulių apskrities Akmenės rajono Komunistų partijos dokumentais, LYA, f. 5780, ap. 3, b. 11; Akmenės rajono MGB skyriaus 2-ojo skyriaus dokumentais, LYA, f. K-1, ap. 15, b. 4; taip pat Lietuvos centriniame valstybės archyve esančia informacija apie Šiaulių apskrities Papilės valsčiaus Augustaičių kaimo gyventojus – 1942 m. Augustaičių k. gyventojų surašymo duomenimis, LCVA, f. R-743, ap. 2, b. 6397. Atsižvelgdamas į tai, teismas sprendė, kad ginčo teksto autorius rėmėsi ne tik O. Puskunigienės baudžiamąja byloje, kurioje jos nuteisimas vėliau pripažintas neteisėtu ir ji reabilituota, esančiais įrodymais, bet ir kitais rašytiniais duomenimis ir, ištyręs jų visumą, aprašė istorinius įvykius: sovietų karo belaisvių sušaudymą ir jų laikymą iki egzekucijos. Teismas pažymėjo, kad prašomame paneigti tekste yra tik vienas netikslumas – nurodytas Augustaičių kaimas, nors įvykiai vyko apie 1 km atstumu nuo šio esančioje Papilėje. Teismo vertinimu, faktas, kad Jono Kondroto sodyboje buvo įrengta laikina karo belaisvių stovykla (tai patvirtino ir ieškovė) bei kad joje buvo surengtos vaišės vokiečių kariams, pagrindžia byloje esančių įrodymų visumą. Pažymėjęs, kad ginčo duomenys yra istoriniai, teismas sprendė, jog jie nežemina ieškovės ir jos motinos garbės ir orumo, nes juose nenurodoma, kad ieškovė ar jos motina yra kaip nors susijusios

NUORAŠAS TIKRAS

su sovietų karo belaisvių laikymo stovykla, neminima apie jų rengtas vaišes vokiečių kariams, ieškovė ir jos motina nėra nepalankiai, neigiamai vertinamos, jos prašomame paneigti tekste neminimos, nurodoma tik Papilė ir Jono Kondroto sodyba.

Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, išnagrinėjusi ieškovės apeliacinį skundą, 2011 m. sausio 14 d. nutartimi šį atmetė ir Vilniaus miesto 2-ojo apylinkės teismo 2010 m. vasario 8 d. sprendimą paliko nepakeistą.

Teisėjų kolegijos vertinimu, bylos duomenys (ieškovės patvirtinimas pirmosios ir apeliacinės instancijų teismuose, kad 1941 m. birželio mėn. į J. Kondroto sodybą buvo atvesti sovietų karo belaisviai, kurie buvo sušaudyti prie Ventos upės, vėliau jų kūnai gyventojų perlaidoti Girelės miške, o pokario metais ekshumuoti; pirmosios instancijos teismo apklaustų liudytojų J. Makarevičiaus ir A. Kievišo parodymai, kuriais šie iš dalies patvirtino, kad netoli J. Kondroto sodybos buvo sušaudyti belaisviai; O. Puskunigienės baudžiamojoje byloje esantys jos pačios 1951 m. rugsėjo 7 d. ir 9 d. duoti paaiškinimai, jog į jos tėvo J. Kondroto sodybą vokiečių kariai atvedė belaisvius karininkus, kurie buvo sušaudyti) leidžia konstatuoti, kad atsakovo A. Rukšėno straipsnyje „Papilės valsčius pirmaisiais vokiečių okupacijos 1941-ųjų metų mėnesiais“ aprašomi įvykiai realiai vyko.

Teisėjų kolegija pripažino pirmosios instancijos teismą pagrįstai sprendusiu, kad ginčo teksto teiginiai, išskyrus kaimo pavadinimą, yra teisingi ir nežemina ieškovės bei jos motinos garbės ir orumo. Grįsdama šią išvadą, teisėjų kolegija nurodė, kad, ieškovei pripažįstant, jog į seneliui priklausiusią sodybą buvo atvesti belaisviai ir laikomi joje iki sušaudymo, laikinas karo belaisvių buvimas Jono Kondroto sodyboje, vadovaujantis Dabartinės lietuvių kalbos žodyne pateikiama stovyklos apibrėžtimi, pagrįstai įvardytas laikina karo belaisvių stovykla. Teisėjų kolegija atmetė apeliacinį skundą padavusios ieškovės argumentus, kad garbės ir orumo pažeidimui konstatuoti nebūtinai tiesioginis ieškovės ir jos motinos dalyvavimo įrengiant belaisvių stovyklą bei surengiant vaišes įvardijimas tekste, nes jų palankumas vokiečių kariams ir kartu pritarimas jų vykdytiems nusikaltimams išreikštas netiesiogine, tačiau akivaizdžia forma bei matyti iš ginčo duomenų konteksto. Teisėjų kolegija nurodė, kad ginčo tekste neminima, jog jame aptariamų įvykių metu ieškovė gyveno kartu su seneliais, neįvardijami nei jos vardas, nei pavardė, be to, ji aprašomu metu buvo mažametė, todėl skaitytojams nėra pagrindo manyti, kad tekste neįvardytas asmuo pritarė vokiečių karių veiksams ar kaip nors prisidėjo prie vaišių. Ginčo tekste nenurodoma, kad ieškovė, jos motina ar kas nors iš J. Kondroto sodyboje gyvenusių asmenų organizavo vaišes, neminima aplinkybės, jog O. Puskunigienė yra J. Kondroto duktė ir kad ji aprašomu laiku gyveno J. Kondroto sodyboje. Iš O. Puskunigienės baudžiamojoje byloje esančių apklausos protokolų matyti, kad ji tuo metu kartu su tėvais negyveno, belaisvių sušaudymo dieną tik lankėsi pas juos, vėliau su motina pasišalino iš sodybos, išeidamos į Papilės miestelį. Be to, tekste nerašoma ne tik apie tai, kas gyveno sodyboje, bet ir apskritai, ar kas nors tuo metu joje gyveno bei kas rengė vaišes vokiečių kariams, sodybos gyventojai nekaltinami tuo, jog jų sodyboje buvo įkurta stovykla, kurioje keletą valandų buvo laikomi belaisviai, neteigiama, kad gyventojai bendradarbiavo su vokiečių kariais ar pritarė jų veiksams, kad O. Puskunigienė po žudynių būtų organizavusi vaišes, dalyvavusi jose pati ar kiti jos artimieji. Tekste taip pat nenurodoma, kaip O. Puskunigienė ir ieškovė yra susijusios su J. Kondrotu, įvardijamos tik sodyba ir vietovė. Atsižvelgdama į tai, teisėjų kolegija sprendė, kad vien ginčo teksto išnašose daromos nuorodos į O. Puskunigienės baudžiamąją bylą aplinkybė nėra pagrindas manyti, jog ji galėjo pritari vykdytiems nusikaltimams. Teisėjų kolegijos nuomone, protingam ir mąstančiam skaitytojui aišku, kad karo metu nei J. Kondrotas ar jo šeimos nariai, nei bet kuris kitas beginklis asmuo, į kurio sodybą būtų atvesti belaisviai, dėl savo pačių saugumo negalėjo prieštarauti ginkluotiems vokiečių kariams dėl laikinos karo belaisvių stovyklos sodyboje įrengimo ar vaišių po egzekucijos organizavimo. Dėl to teisėjų kolegija pripažino nepagrįstais ieškovės argumentus, kad skaitytojai gali suprasti, jog ji ir jos motina yra kaip nors susijusios su ginčo tekste aprašomais įvykiais. Teisėjų kolegija taip pat nesutiko su ieškovės teigimu, kad O. Puskunigienės baudžiamosios bylos ginčo teksto išnašose nurodymo faktas žemina jos ir jos motinos garbę ir orumą, nes ši nuoroda reiškia tik tai, kad tekste aprašomi įvykiai nustatyti baudžiamojoje byloje esančiais duomenimis, ir nenurodo,

jog O. Puskunigienė yra sodybos gyventoja ar yra susijusi su aprašomais įvykiais, kad ji kaltinama pagalba vokiečių kariams, pritarimu jų veiksams ar yra nuteista už kokius nors įvykdytus nusikaltimus. Padariusi išvadą, kad iš šioje byloje esančių O. Puskunigienės baudžiamosios bylos ištraukų matyti, jog joje yra duomenų apie ginčo tekste aprašytus įvykius, šiuos pripažįsta buvus ir ieškovė, kartu atkreipusi dėmesį į tai, kad straipsnio autorius naudojosi ne tik O. Puskunigienės baudžiamosios byloje surinktais duomenimis, bet ir kitais Lietuvos ypatingajame archyve esančiais dokumentais, patvirtinusiems baudžiamosios bylos faktus, teisėjų kolegija sprendė, jog autoriui nebuvo pagrindo nesivadovauti baudžiamosios bylos duomenimis dėl 1941 m. vykusių įvykių ir vokiečių karių elgesio su belaisviais. Teisėjų kolegijos nuomone, ta aplinkybė, kad O. Puskunigienė pripažinta neteisėtai nuteista ir yra reabilituota, negali būti pakankamas pagrindas vertinti, jog visuose baudžiamosios bylos dokumentuose esančios žinios, susijusios su ginčo tekste aprašytais 1941 m. įvykiais, yra neteisingos, faktai iškreipti ir melagingi. Dar kartą pažymėjusi, kad dalies ginčo faktų pagrįstumą pripažįsta ir ieškovė, teisėjų kolegija darė išvadą, jog tai tik patvirtina, kad aprašyti įvykiai (į J. Kondroto sodybą buvo atvesti ir joje laikomi iki sušaudymo karo belaisviai, o po egzekucijos vokiečių kariai vaišinosi) realiai vyko. Teisėjų kolegija kritiškai vertino ieškovės apeliacinio skundo argumentus, kad pirmosios instancijos teismas nepagrįstai atmetė liudytojų parodymus, nurodydama, jog iš teismo posėdžio protokolo matyti, kad liudytojai A. Kievišas ir J. Makarevičius belaisvių sušaudymo dieną J. Kondroto sodybos kieme nesilankė, įvykius stebėjo iš tolo, A. Kievišas nurodė matęs tik dalį J. Kondroto kiemo, o jame – kelis vokiečių karius, taigi nepateikė jokių konkrečių duomenų, paneigiančių belaisvių stovyklos ieškovės senelio sodyboje buvimą ar joje vykusias vaišes; liudytojas J. Makarevičius teigė girdėjęs šūvius, o apie belaisvių stovyklą ir vaišes nebuvo girdėjęs, taigi nei paneigė, nei patvirtino duomenis apie J. Kondroto sodybos kieme organizuotas vaišes. Teisėjų kolegijos vertinimu, pirmosios instancijos teismas pagrįstai pirmiau aptartus liudytojų parodymus vertino kartu su kitais byloje esančiais įrodymais. Dėl išdėstytų argumentų teisėjų kolegija nepripažino ieškovės įrodžiusia, kad ginčo tekste paskleisti tikrovės neatitinkantys duomenys ir kad jie žemina ieškovės bei jos motinos garbę ir orumą (CPK 178 straipsnis).

III. Kasacinio skundo ir atsilepimo į jį teisiniai argumentai

Kasaciniu skundu ieškovė Zofija Veronika Lipeikienė prašo panaikinti pirmosios ir apeliacinės instancijų teismų sprendimą bei nutartį ir priimti naują sprendimą – ieškinį tenkinti.

Kasatorės teigimu, bylą nagrinėję teismai, savo procesiniams sprendimams pagrįsti kaip įrodymų šaltiniu remdamiesi juridinės galios netekusi O. Puskunigienės baudžiamąja byla, pažeidė Asmenų, represuotų už pasipriešinimą okupaciniams režimams, teisių atkūrimo įstatymo 2 straipsnio 2 dalį ir nukrypo nuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojamos šios teisės normos aiškinimo ir taikymo praktikos, taip pat pažeidė CPK 177 straipsnio 1 dalies, 182 straipsnio 1 punkto, Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. rugpjūčio 1 d. nutarimo Nr. I-1650 „Dėl VSK/KGB aukų atminimo įamžinimo“ nuostatas, nesilaikė Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikos. Nurodyti pažeidimai lėmė nepagrįstą teismų išvadą dėl pagrindo nesivadovauti O. Puskunigienės baudžiamosios bylos duomenimis nebuvimo ir kartu nepagrįstą teismų vertinimą, kad atsakovų paskleisti ir prašomi paneigti ginčo duomenys atitinka tikrovę bei nežemina kasatorės ir jos motinos garbės ir orumo. Šiam tvirtinimui pagrįsti kasatorė nurodo, kad:

1. Asmenų, represuotų už pasipriešinimą okupaciniams režimams, teisių atkūrimo įstatymo 2 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad okupacinių režimų represinių struktūrų bylose esantys duomenys be papildomo jų tyrimo negali būti pripažinti įrodymais. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. birželio 29 d. nutartyje, priimtoje byloje *pagal Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro pareiškimą dėl Richardo Ūkenieko pilietinių teisių atkūrimo pagrįstumo*, bylos Nr. 4R-7PAd/2010, ir 2010 m. spalio 7 d. nutartyje, priimtoje byloje *pagal Janinos Šleivytės pareiškimą dėl Stasio Astravo pilietinių teisių atkūrimo*, bylos Nr. 4R-8PAsk/2010, išaiškinta, kad toks papildomas tyrimas yra reikalingas archyvinėje byloje esantiems

duomenims patikrinti. Kasatorės teigimu, dėl O. Puskunigienės archyvinės baudžiamosios bylos buvo atliktas papildomas tyrimas ir nustatyta, kad byla, kuria rėmėsi atsakovai, paskleisdami ginčo duomenis, visi joje esantys tardymo procesiniai dokumentai (liudytojų, kaltinamosios apklausų protokolai, teismo nuosprendis ir kiti teismo nagrinėjimo metu priimti procesiniai sprendimai, 1971–1972 m. atlikto papildomo tyrimo, atnaujinus bylą dėl naujai paaikšėjusių aplinkybių, procesinių veiksmų dokumentai) neteko juridinės galios ir yra niekiniai. Sovietų Sąjungos įvykdytos Lietuvos okupacijos ir Lietuvoje įvesto režimo neteisėtumas Europos Žmogaus Teisių Teismo (*Rekvényi v. Hungary*, no. 25390/94, judgement of 20 May 1999, § 47; *Ždanoka v. Latvia*, no. 58278/00, judgements of 17 June 2004 and of 16 March 2006, § 91) pripažintas visiems žinomą faktą, kurio nereikia įrodinėti (CPK 182 straipsnio 1 punktą). Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. rugpjūčio 1 d. nutarime Nr. I-1650 „Dėl VSK/KGB aukų atminimo įamžinimo“ KGB įvardyta kaip institucija, didžiai nusikaltusi žmonijai, Lietuvos valstybei ir jos žmonėms. Dėl to, vadovaujantis pirmiau aptartomis teisės normomis ir teismų praktika, okupacinio režimo represinių struktūrų suformuotos O. Puskunigienės baudžiamosios bylos medžiaga, taip pat kiti, neva baudžiamojoje byloje nustatytus faktus patvirtinantys, duomenys (šie, be kita ko, iš esmės analogiški tiems, kurie pripažinti niekiniais; monografijoje jais nesiremama; dėl jų neatlikta papildomo tyrimo) negalėjo būti teismų vertinami kaip įrodomąją galią nagrinėjamam ginčui išspręsti turintys faktiniai duomenys, t. y. įrodymai CPK 177 straipsnio prasme.

2. Teismai turėjo vertinti įrodymų visetą, atsižvelgdami į kontekstą. Karo belaisvių žudymas ir plėšimas yra nusikaltimas žmoniškumui. Kasatorės įsitikinimu, ginčo tekste, kuriame, aprašant šį nusikaltimą, daroma išnaša su nuoroda į O. Puskunigienės baudžiamą bylą, pakanka duomenų (bent jau Papilės gyventojams) spręsti, kokia šeima turima omenyje, taigi sudaromas išpūdis, kad šeimos nariai buvo patraukti baudžiamajon atsakomybėn. Dėl to, monografijoje nesant jokios nuorodos apie tai, kad baudžiamoji byla suformuota okupacinio režimo represinių struktūrų, yra pripažinta netekusi juridinės galios, o nusikalstamoje veikloje tariamai savo parama dalyvavusi sodybos savininko J. Kondroto duktė O. Puskunigienė pripažinta neteisėtai represuota, akivaizdu, kad atsakovų paskleisti ginčo duomenys žemina kasatorės ir jos šeimos garbę bei orumą.

Atsiliepime į kasacinį skundą atsakovai VšĮ „Versmės“ leidykla ir Alfredas Rukšėnas prašo skundą atmesti, apeliacinės instancijos teismo nutartį palikti nepakeistą, nurodo šiuos nesutikimo su kasaciniu skundu argumentus:

1. Kasatorė, teigdama, kad šią bylą, kurioje kilo asmens garbės ir orumo pažeidimo klausimas, nagrinėję teismai privalėjo taikyti Asmenų, represuotų už pasipriešinimą okupaciniams režimams, teisių atkūrimo įstatymo (kuriame, be kita ko, reglamentuojami asmenų baudžiamosios atsakomybės klausimai) 2 straipsnio 2 dalį, nepagrįstai išplečia šios teisės normos taikymo sritį. Nagrinėjant civilinę bylą taikomos CPK įtvirtintos įrodinėjimo procesą reglamentuojančios teisės normos (CPK 176 straipsnio 2 dalis). Dėl to nėra pagrindo sutikti su kasacinio skundo argumentais dėl CPK 177 straipsnio 1 dalies normų pažeidimo ir nukrypimo nuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojamos praktikos.

2. Kasatorė nepagrįstai teigia, kad dėl KGB organizacijos veiklos neteisėtumo ir O. Puskunigienės rehabilitacijos visi jos baudžiamojoje byloje esantys duomenys neatitinka tikrovės. Asmens rehabilitacija reiškia jo pripažinimą nekaltu Lietuvos valstybei. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2001 m. birželio 1 d. nutarime esanti nuoroda, kad O. Puskunigienės baudžiamojoje byloje priimti procesiniai sprendimai laikomi netekusiais juridinės galios, reiškia, jog jis nebesukelia jokių teisinių padarinių. Tokiu atveju laikytina, kad, remiantis O. Puskunigienės baudžiamojoje byloje esančiais duomenimis, dėl jos negalėjo būti priimtas apkaltinamasis nuosprendis, tačiau nei O. Puskunigienės rehabilitacija, nei ta aplinkybė, kad sovietinių okupacijų metu informacija buvo renkama nedemokratinio režimo institucijų ir valstybės struktūrų, nėra pagrindas pripažinti, kad bet kokie nurodytoje baudžiamojoje byloje esantys duomenys neatitinka tikrovės.

3. Teismai, spręsdami dėl kasatorės ir jos motinos garbės bei orumo, atsakovams paskleidus ginčo duomenis, pažeminimo, vertino bylos įrodymus, atsižvelgdami į kontekstą. Atsakovų nuomone, neįmanoma paskleisti duomenis apie konkretų asmenį, vertinti tam tikrus jo poelgius, neminint jo vardo ir pavardės. Kadangi ginčo teksto turinys neteikia pagrindo manyti, kad kasatorė ar jos motina kaip nors susijusios su jame aprašomais įvykiais, tai visiškai nepagrįstas yra kasacinio skundo teiginys, jog kasatorės šeima vaizduojama kaip tekste aprašomo nusikaltimo bendrininkė ir sudaromas įspūdis, kad šeimos nariai buvo patraukti už šį nusikaltimą baudžiamojon atsakomybėn. Ginčo monografija yra skaitytojams skirtas istoriografinis darbas, kuriame nešališkai pateikiami iš įvairių šaltinių surinkti istoriniai faktai. Taigi paskleisti ginčo duomenys vertintini ne Papilės gyventojų, o jokia teritorine priklausomybe neapibrėžto vidutinio skaitytojo akimis. Dėl to kasacinio skundo argumentas, kad bent jau Papilės skaitytojams pakanka duomenų spręsti, apie kokią šeimą rašoma ginčo tekste, nepaneigia bylą nagrinėjusių teismų išvadų pagrįstumo.

Teisėjų kolegija

k o n s t a t u o j a :

IV. Kasacinio teismo argumentai ir išaiškinimai

Pagal CPK 353 straipsnio 1 dalį kasacinis teismas, neperžengdamas kasacinio skundo ribų, patikrina apskūstus teismų sprendimus ir (ar) nutartis teisės taikymo aspektu. Vykdydamas kasacijos funkciją, kasacinis teismas nenustatinėja iš naujo bylos faktų – yra saistomas pirmosios ir apeliacinės instancijų teismų nustatytų aplinkybių.

Kasacinio teismo teisėjų kolegija, vadovaudamasi nurodyta CPK nuostata, pagal ieškovės kasaciniame skunde išdėstytus teisinius argumentus šioje nutartyje pasisako dėl viešosios informacijos rengėjo (leidyklos; istoriografiniame veikale (knygoje) išspausdinto straipsnio autoriaus) civilinės atsakomybės už paskleistas tikrovę neatitinkančias, garbę ir orumą žeminančias žinias (visuomenę dominančiais istoriniais klausimais) pagrindų nustatymo – ar šią bylą nagrinėjęs apeliacinės instancijos teismas, spręsdamas dėl sąlygų, reikšmingų CK 2.24 straipsniui taikyti, nepadarė kasatorės įvardijamų teisės pažeidimų, galėjusių turėti įtakos neteisėto sprendimo byloje priėmimui.

Dėl garbės ir orumo gynimo

Asmens garbė ir orumas yra asmeninės neturtinės vertybės, kurias gina teisė. Teisė į garbę ir orumo gynimą garantuojama Konstitucijos 21 straipsnyje, Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnyje. Teisė į garbę ir orumą – tai asmens teisė reikalauti, kad viešojo nuomonė apie jį būtų formuojama žinių, atitinkančių tikruosius jo poelgius, pagrindu ir moralinis vertinimas atitiktų tai, kaip jis tikrovėje vykdo įstatymų, bendražmogiškos moralės normų reikalavimus. Garbė ir orumas pažeidžiami apie asmenį paskleidus tikrovės neatitinkančius ir jo garbę bei orumą žeminančius duomenis.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 25 straipsnyje taip pat įtvirtinta žmogaus teisė turėti savo įsitikinimus ir juos laisvai reikšti. Tačiau ji nėra absoliuti. Konstitucijos 25 straipsnio 3 dalyje nustatytas įpareigojimas asmeniui, besinaudojančiam teise skleisti informaciją, laikytis įstatymų nustatytų apribojimų, nepiktnaudžiauti informacijos laisve, nevaržyti kitų asmenų teisių (taip pat į garbę ir orumą) bei teisėtą interesų. Europos Žmogaus Teisių Teismas, aiškindamas Konvencijos 10 straipsnio, įtvirtinančio teisę į saviraiškos laisvę, apimančią tiek asmens teisę skleisti informaciją, tiek visuomenės teisę ją gauti, turinį, yra nurodęs, kad teisė skleisti informaciją ir idėjas apima ne tik teisę skleisti neutralią informaciją ir idėjas, kurios yra palankios ir neįžeidžiančios, bet ir informaciją, kuri yra šokiruojanti, erzinti ar trikdanti visuomenę ar jos dalį. Toks šios teisės normos turinio aiškinimas yra pliuralizmo, tolerancijos, abipusio pakantumo ir plačių pažiūrų, be

NUORAŠAS TIKRAS

kurių neįmanoma demokratinė visuomenė, formavimosi prielaida. Europos Žmogaus Teisių Teismas taip pat yra pažymėjęs, kad visuomenės informavimo rengėjas negali peržengti jam nustatytų ribojimų, kurie būtini kitų asmenų garbei ir orumui garantuoti (Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai bylose *Handyside v. The United Kingdom*, no. 5493/72, judgement of 7 December 1976; *Observer & Guardian v. The United Kingdom*, no. 13585/88, judgement of 26 November 1991; *De Haes & Gijssels v. Belgium*, no. 19983/92, judgement of 24 February 1997). Tiek Europos Žmogaus Teisių Teismas, aiškindamas pirmiau nurodytas Konvencijos nuostatas, tiek Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, analizuodamas nurodyto teismo praktiką, yra konstatavę, kad, sprendžiant konfliktą, kilusį tarp teisės į garbės ir orumo gynimą ir teisės skleisti informaciją, būtina vadovautis proporcingumo ir šių teisių pusiausvyros principais.

Visuomenės informavimo įstatyme (toliau – ir VII) įtvirtinta viešosios informacijos, tokia, be kita ko, pripažintina ir informacija visuomenę dominančiais istoriniais klausimais (VII 2 straipsnio 74 punktas, 42 straipsnis), rengėjo, kuriuo, be kita ko, laikytina ir leidykla (VII 2 straipsnio 29, 75 punktai), pareiga laikytis pagrindinių visuomenės informavimo principų, taip pat profesinės etikos normų (VII 43 straipsnis).

Visuomenės informavimo įstatymo 3 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad viešoji informacija visuomenės informavimo priemonėse, kurioms, be kita ko, priskirtini ir leidinys, knyga (VII 2 straipsnio 82 punktas), turi būti pateikiama teisingai, tiksliai ir nešališkai.

Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso, patvirtinto žurnalistų ir leidėjų organizacijų atstovų 2005 m. balandžio 15 d. susirinkime ir paskelbto Žurnalistų etikos inspektorius 2005 m. birželio 10 d. sprendimu Nr. SPR-11, 3 straipsnyje nurodoma, kad viešosios informacijos rengėjai turi skelbti tiksliai, teisingas žinias, o 6 straipsnyje įtvirtinama viešosios informacijos rengėjo pareiga kritiškai vertinti savo informacijos šaltinius, atidžiai ir rūpestingai tikrinti faktus, remtis keliais šaltiniais; jeigu nėra galimybės patikrinti informacijos šaltinio patikimumo, tai nurodyti skelbiamoje informacijoje.

Teisėjų kolegija taip pat pažymi, kad viešosios informacijos rengėjas privalo vadovautis taisykle, jog žinių apie privatų asmenį skleidimo ribos yra daug siauresnės nei žinių apie viešąjį asmenį, todėl, teikiant informaciją apie privatų asmenį, skleidžiant žinias, susijusias su privataus asmens gyvenimo detalėmis, pirmenybė teiktina privataus gyvenimo apsaugai, teisės į garbę ir orumą gynimui (iš esmės tai vienas iš teisės į privataus gyvenimo gerbimą elementų), o informuojant apie viešąjį asmenį – visuomenės (viešajam) interesui.

Dėl įstatyme nustatytų reikalavimų nesilaikymo, kito asmens teisės į garbę ir orumą pažeidimo taikytina civilinė atsakomybė, reglamentuojama CK 2.24 straipsnyje. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje pripažįstama, kad garbė ir orumas pagal CK 2.24 straipsnį ginami nustačius tokių faktų visumą: 1) žinių (faktų ir duomenų) paskleidimą, 2) faktą, kad žinios yra apie ieškovo, 3) paskleistų žinių neatitiktį tikrovei ir (4) faktą, kad žinios žemina asmens garbę ir orumą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugpjūčio 14 d. nutartis civilinėje byloje *Z. Orintienė, A. Orintas v. UAB „Didelis pliusas“*, bylos Nr. 3K-3-390/2008; 2011 m. gruodžio 7 d. nutartis civilinėje byloje *J. Pinskus, Ž. Pinskuvienė v. A. Meško*, bylos Nr. 3K-3-97/2011; kt.).

Faktas – tai tikras, nepramanytas įvykis, dalykas, reiškinys. Duomenys – fakto turinį atskleidžianti informacija. Žinia – tai informacija apie faktus ir jų duomenis, t. y. reiškinius, dalykus, savybes, veiksmus, įvykius, grindžiamus tiesa, kurią galima užtikrinti patikrinimo bei įrodymo priemonėmis. Tai reiškia, kad faktams ir duomenims taikomas tiesos kriterijus, jų egzistavimas gali būti patikrinamas įrodymais ir objektyviai nustatomas. Žinia yra laikomas teiginys, kuriuo kas nors tvirtinama, konstatuojama, pasakoma ar pateikiama kaip objektyviai egzistuojantis dalykas.

Kiekvienu atveju, nustatydamas, ar buvo žinių (faktų ir duomenų) paskleidimo faktas, teismas turi išsiaiškinti, ar ši informacija tapo žinoma trečiajam asmeniui. Sąvoka „paskleidimas“ apima konkrečių duomenų perdavimą bet kokiomis priemonėmis (žodžiu, raštu, laišku, įsakymu ir pan.), per visuomenės informavimo priemones, elektoriniu paštu, internetu ir pan. bent vienam

asmeniui, išskyrus tą, apie kurį tie duomenys skleidžiami. Duomenys laikomi paskleistais, kai juos, be asmens, apie kurį jie paskleisti, sužino dar bent vienas pašalinis asmuo.

Faktui, kad paskleista žinia yra apie ieškovą, nustatyti pakanka, jog pagal ginčijamų teiginių turinį ir kontekstą, kuriame jie paskelbti, aplinkiniai atpažintų asmenį, kaip susijusį su paskleista žinia.

Informacija apie faktus ir jų duomenis gali būti tikra arba klaidinga (netiksli), išgalvota, melaginga, netikra, t. y. neatitinkanti tikrovės. Tai reiškia, kad iš tikrųjų tokių faktų, aplinkybių, įvykių, reiškinių nebuvo arba būta kitokių (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje *A. Šerienė v. L. Jurgutytė, E. Jurgutienė*, bylos Nr. 3K-3-507/2006; 2007 m. lapkričio 13 d., nutartis civilinėje byloje *A. Baškienė v. UAB „Šiaulių naujienos“*, bylos Nr. 3K-488/2007; 2011 m. kovo 14 d. nutartis civilinėje byloje *V. Landsbergis v. L. Petkevičiūtė ir kt.*, bylos Nr. 3K-3-106/2011). Kasacinis teismas yra pažymėjęs, kad paskleisti duomenys neatitinka tikrovės, jeigu faktai tikrovėje neegzistavo, įvykiai klostėsi ne taip, kaip nurodoma, asmens poelgiai vertinami neadekvačiai vykusiems faktams (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje *A. Šerienė v. L. Jurgutytė, E. Jurgutienė*, bylos Nr. 3K-3-507/2006).

Neatitinkanti tikrovės pripažintina ir subjektyviai, vienpusiškai pateikiama informacija, kuria iškraipomos arba nutylimos įvykių, reiškinių sąsajos, priežastiniai ryšiai su kitais įvykiais ir reiškiniais. Minėta, kad faktas – tai tikras, nepramanytas įvykis, atsitikimas, reiškinys. Dėl to paskelbtas faktas pagal savo pobūdį (būtent kaip tikras, nepramanytas įvykis, atsitikimas, reiškinys) gali žeminti asmens garbę ir orumą bei neatitikti tikrovės tik tuo atveju, kai toks faktas yra tarsi „išimtas“ iš konteksto.

Pateikiamiems teiginiams, juolab apie privatų asmenį, negali trūkti aiškaus ir objektyvaus faktinio pagrindo, juose esantys duomenys privalo būti neiškraipyti, galbūt ne visiškai tikslūs, tačiau paskelbti prieš tai ėmusių visų imanomų priemonių skelbiamų žinių (faktų ir duomenų) tikrumui (jų atitikčiai tikrovei) patikrinti. Duomenis paskleidusiam asmeniui padarius viską, ką tokioje situacijoje būtų padaręs sąžiningas duomenų skleidėjas, siekdamas nustatyti skelbiamos informacijos tikrumą, neesminiai teiginių netikslumai neturėtų būti pagrindas CK 2.24 straipsniui taikyti.

Žeminančiomis garbę ir orumą laikomos tokios tikrovės neatitinkančios žinios, kurios įstatymų, moralės, paprotinių normų laikymosi požiūriu pažeidžia asmens garbę, orumą, jo gerą vardą visuomenėje, suponuoja neigiamas visuomenės nuostatas dėl tokio asmens. Tai klaidinga ir diskredituojanti asmenį informacija, kurioje teigiama apie asmens padarytą teisės, moralės normų pažeidimą, negarbingą poelgį, netinkamą elgesį viešajame gyvenime (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. rugsėjo 19 d. nutartis civilinėje byloje *V. Reimeris v. M. Kinertaitė-Laugalienė, UAB „Ukmergės spaustuvė“*, bylos Nr. 3K-3-828/2001).

Tiriant ir vertinant informaciją, būtina atsižvelgti į bylos aplinkybių visetą, paskleistų teiginių kontekstą, jų formuluotes. Kasacinis teismas yra nurodęs, kad, sprendžiant dėl paskleistų duomenų kaip žeminančių garbę ir orumą pobūdžio, turi būti analizuojamas visas straipsnio ar kalbos kontekstas, o ne atskiros (ginčijamos) pastraipos, sakiniai ar jų dalys (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Šilutės komunalininkas“ v. P. Stungurio individuali įmonė „Uola“*, bylos Nr. 3K-3-667/2006; 2009 m. vasario 10 d. nutartis civilinėje byloje *R. Maceikianec v. UAB „REJSPA“*, Lietuvos lenkų sąjunga, bylos Nr. 3K-3-51/2009).

Ar paskleisti duomenys žemina orumą, lemia asmens subjektyvus savęs vertinimas. Dėl to, sprendžiant klausimą, ar paskleisti apie asmenį duomenys, teiginiai įstatymo prasme laikomi žeminančiais jo garbę ir orumą, atsižvelgtina ir į tą aplinkybę, kad tuos pačius duomenis, teiginius skirtingi žmonės vertina skirtingai. Dėl to tokiu atveju svarbu ne tai, kokią reikšmę pats savaime pagal etimologinę kilmę arba pagal Dabartinės lietuvių kalbos žodyną turi tam tikru žodžiu (žodžių junginiu) išreikštas teiginys, o tai, kokia reikšmė jam suteikiama tam tikroje socialinėje ir

NUORAŠAS TIKRAS

kultūrinėje aplinkoje. Vieni ir tie patys žodžiai, nelygu, kur ir kam jie pasakyti, vienu atveju yra neutralūs garbės ir orumo požiūriu, kitu – asmenį žeminantys teiginiai.

Paskleisti duomenys vertintini ne tik kaip žodis (žodžių junginys) bendrine prasme; taip pat privalu nustatyti, kokia žinia paskleista pavartotų kalbinės raiškos priemonių visuma, todėl tekstinė konstrukcija, duomenų sisteminimo ir dėstymo būdai, loginiai duomenų sąsajumo aspektai yra reikšmingi teisiniams duomenų (tiek jų atitiktis tikrovei, tiek jų kaip žeminančių garbę ir orumą pobūdžio aspektu) kvalifikavimui (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. spalio 12 d. nutartis civilinėje byloje *G. Tomkus v. UAB „Klaipėdos“ laikraščio redakcija*, bylos Nr. 3K-3-411/2007; 2011 m. kovo 14 d. nutartis civilinėje byloje *V. Landsbergis v. L. Petkevičiūtė ir kt.*, bylos Nr. 3K-3-106/2011).

Paskleistų duomenų neatitiktis tikrovei yra fakto, o tokių duomenų pripažinimas žeminančiais asmens garbę ir orumą – fakto vertinimo klausimas. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje laikomasi nuostatos, kad vien ta aplinkybė, jog paskleisti duomenys neatitinka tikrovės, pati savaime nepatvirtina, kad pažeisti asmens garbė ir orumas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje *A. Šerienė v. L. Jurgutytė, E. Jurgutienė*, bylos Nr. 3K-3-507/2006; 2008 m. rugpjūčio 14 d. nutartis civilinėje byloje *Z. Orintienė, A. Orintas v. UAB „Didelis pliusas“*, bylos Nr. 3K-3-390/2008).

CK 2.24 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta paskleistų duomenų neatitiktis tikrovei prezumpcija. Dėl to pareiga įrodyti paskleistų duomenų tikrumą (aplinkybę, kad paskleisti duomenys atitinka tikrovę), taip paneigiant nurodytą prezumpciją, tenka duomenis paskleidusiam asmeniui (atsakovui), bet ne asmeniui, apie kurį tie duomenys paskleisti (ieškovui) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje *A. Šerienė v. L. Jurgutytė, E. Jurgutienė*, bylos Nr. 3K-3-507/2006; 2007 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje *A. Baškienė v. UAB „Šiaulių naujienos“*, bylos Nr. 3K-3-488/2007; 2009 m. vasario 10 d. nutartis civilinėje byloje *R. Maceikianec v. UAB „REJSPA“, Lietuvos lenkų sąjunga*, bylos Nr. 3K-3-51/2009). Ieškovas taip pat turi teisę pateikti įrodymus, patvirtinančius, kad duomenys yra melagingi (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje *A. Šerienė v. L. Jurgutytė, E. Jurgutienė*, bylos Nr. 3K-3-507/2006). Tuo tarpu faktą, kad, paskleidus apie jį (su juo susijusios) ir tikrovės neatitinkančios informacijos, buvo pažeista asmens garbė ir orumas, remdamasis protingumo principu, turi įrodyti ieškovas.

Nagrinėjamoje byloje kasatorė tvirtino, kad atsakovai, paskleisdami monografijoje „Papilė II, III dalys“ išspausdintame straipsnyje „Papilės valsčius pirmaisiais vokiečių okupacijos 1941-ųjų metų mėnesiais“ (knygos 469 p.) teiginius „*Jono Kondroto sodyboje buvo įrengta laikina karo belaisvių stovykla*“ ir „*po egzekucijos Jono Kondroto sodyboje vokiečių kariams buvo surengtos vaišės*“ ir šių teiginių šaltiniu nurodydami O. Puskunigienės archyvinę baudžiamąją (t. y. okupacinio režimo represinės struktūros – KGB) bylą, tačiau nutylėdami, jog Jono Kondroto duktė O. Puskunigienė, kaip nuo represijų už pasipriešinimą okupaciniams režimams nukentėjęs asmuo, joje reabilituota, paskleidė tikrovę neatitinkančius duomenis, t. y. duomenis apie įvykius, kurių realiai nevyko, ir, be to, pažeidė jos bei jos motinos O. Puskunigienės garbę ir orumą.

Byloje nėra ginčo, kad atsakovų paskleista (šiuo atveju nustatyta, kad ginčo teiginiai išspausdinti knygoje (istorinėje monografijoje), skirtoje visuomenei, todėl paskleidimas yra akivaizdus) informacija, susijusi su kasatore ir jos motina (ginčijami teiginiai, sugretinus juos su ginčo teksto išnašoje daroma nuoroda į O. Puskunigienės baudžiamąją bylą, kiekvienam protingam žmogui sukelia aiškų įspūdį, jog jie susiję su kasatorės motina), yra žinia (nes ginčo faktai ir jų duomenys yra apie įvykius – „laikinos karo belaisvių stovyklos Jono Kondroto sodyboje įrengimą“ ir „vaišių vokiečių kariams po egzekucijos Jono Kondroto sodyboje surengimą“, kurių buvimą arba nebuvimą galima nustatyti įrodinėjimo priemonėmis).

Atsižvelgiant į ieškovės kasacinio skundo ir atsakovų atsiliepimo į jį teisinius argumentus, tikrintinas tik atsakovų paskleistų ir kasatorės ginčijamų duomenų teisinio įvertinimo – jų atitiktis

tikrovei ir jų kaip žeminančių garbę ir orumą pobūdžio – klausimo apskūstoje apeliacinės instancijos teismo nutartyje išsprendimo teisėtumas.

Kasaciniame skunde nurodoma, kad teismai netinkamai taikė Asmenų, represuotų už pasipriešinimą okupaciniams režimams, teisių atkūrimo įstatymo 2 straipsnio 2 dalies nuostatą, jog okupacinių režimų represinių struktūrų bylose esantys duomenys be papildomo jų tyrimo negali būti pripažinti įrodymais, ir nukrypo nuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojamos šios teisės normos aiškinimo ir taikymo praktikos. Tačiau iš kasacinio skundo turinio matyti, kad kasatorė šiuos argumentus iš esmės grindžia netinkamu konkrečių įrodymų – archyvinės baudžiamosios (okupacinio režimo represinės struktūros – KGB) bylos medžiagos (liudytojų parodymų), kitų Lietuvos ypatingajame ir Lietuvos centriname valstybės archyvuose saugomų dokumentų, kuriais atsakovai įrodinėjo paskleistų ginčo duomenų atitiktis tikrovei faktą – vertinimu, t. y. kasatorė teigia, kad knygoje buvo pateikta klaidinanti informacija apie tam tikru laikotarpiu tikrovėje vykusius įvykius – „laikinos karo belaisvių stovyklos Jono Kondroto Sodyboje įrengimą“ ir „vaišių vokiečių kariams po egzekucijos Jono Kondroto sodyboje surengimą“, nes šios informacijos šaltiniu nurodyta O. Puskunigienės archyvinės baudžiamosios (t. y. okupacinio režimo represinės struktūros – KGB) bylos medžiaga, esant visiems žinomai aplinkybei, kad įvykiai okupacinio režimo represinių struktūrų, kaip tokių (Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai bylose *Rekvényi v. Hungary*, no. 25390/94, judgement of 20 May 1999, § 47; *Ždanoka v. Latvia*, no. 58278/00, judgements of 17 June 2004 and of 16 March 2006, § 91; Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos 1991 m. rugpjūčio 1 d. nutarimas Nr. I-1650 „Dėl VSK/KGB aukų atminimo įamžinimo“), dokumentuose buvo fiksuojami sąmoningai juos iškraipant (CPK 182 straipsnio 1 punktą), negali būti pripažinta įrodymu (CPK 177 straipsnio 1 dalies prasme), patvirtinančiu ginčijamų duomenų tikrumą (atitiktį tikrovei). Kadangi ginčijamų teiginių tikrumas (atitiktis tikrovei) atsakovų įrodinėtas ir teismų konstatuotas iš esmės tik pirmiau nurodytų archyvinės baudžiamosios (okupacinio režimo represinės struktūros) bylos duomenų pagrindu, tai teismų nepagrįstai spręsta, kad atsakovų paskleisti ir prašomi paneigti ginčo duomenys atitinka tikrovę bei nežemina kasatorės ir jos motinos garbės ir orumo. Atsižvelgiant į tokius kasatorės argumentus, būtina atkreipti dėmesį į įrodymų vertinimą reglamentuojančių teisės normų turinį bei taikymo šio pobūdžio byloje ypatumus.

Dėl įrodymų vertinimo ir šio vertinimo pagrindu padarytų išvadų pagrįstumo ir teisėtumo

Civiliniame procese galiojantis rungimosi principas (CPK 12 straipsnis) lemia tai, kad įrodinėjimo pareiga ir pagrindinis vaidmuo įrodinėjant tenka įrodinėjamų aplinkybių nustatymu suinteresuotoms šalims (CPK 178 straipsnis). Pagal CPK 176 straipsnio 1 dalį faktą galima pripažinti įrodytu, jeigu byloje esančių įrodymų pagrindu susiformuoja teismo įsitikinimas to fakto buvimu. Įrodymų vertinimas pagal CPK 185 straipsnį reiškia, kad bet kokios ginčui išspręsti reikšmingos informacijos įrodomąją vertę nustato teismas pagal vidinį savo įsitikinimą. Kasacinis teismas ne kartą savo nutartyse yra pabrėžęs, kad teismas, vertindamas šalių pateiktus įrodymus, remiasi įrodymų pakankamumo taisykle, o išvada dėl konkrečios faktinės aplinkybės egzistavimo daroma pagal vidinį teismo įsitikinimą, grindžiamą visapusišku ir objektyviu *visų* reikšmingų bylos aplinkybių išnagrinėjimu (CPK 185 straipsnio 1 dalis; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. vasario 2 d. nutartis civilinėje byloje *E. Cimbolienė v. Kauno miesto savivaldybė*, bylos Nr. 3K-3-23/2009; 2009 m. spalio 6 d. nutartis civilinėje byloje *D. Šadienė v. Kauno miesto savivaldybė*, byla Nr. 3K-3-381/2009; 2009 m. lapkričio 24 d. nutartis civilinėje byloje *Panevėžio miesto savivaldybė v. UAB „Panevėžio miestprojekta“*, bylos Nr. 3K-3-526/2009; 2010 m. balandžio 8 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Interbolis“ v. VI Registrų centras*, bylos Nr. 3K-3-155/2010; 2010 m. gegužės 10 d. nutartis civilinėje byloje *daugiabučių namų savininkų bendrija „Eglutė“ v. E. Rabeckas*, bylos Nr. 3K-3-206/2010; 2011 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje *I. Kučiauskienė v. R. Salatinskaja, I. Salatinskaja*, bylos Nr. 3K-3-35/2011; 2011 m. rugpjūčio 8 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Šilo bitė“, A. Drižius v. Lietuvos*

NUORAŠAS TIKRAS

Respublikos valstybės saugumo departamentas, UAB „Lietuvos rytas“, bylos Nr. 3K-3-340/2011; kt.). Dėl to teismas privalo tirti kiekvieną byloje priimtą įrodymą ir išklausti dalyvaujančių byloje asmenų argumentus apie to įrodymo sąsają, leistinumą, patikimumą ir įrodomąją reikšmę. Įrodinėjimo proceso baigiamasis etapas yra įrodymų įvertinimas. Įvertindamas įrodymus, teismas turi įsitikinti, ar pakanka įrodymų reikšmingoms bylos aplinkybėms nustatyti, ar tinkamai šalims paskirstyta įrodinėjimo pareiga, ar įrodymai turi ryšį su įrodinėjimo dalyku, ar jie leistini, patikimi, ar nepateikta suklastotų įrodymų, ar nepaneigtos pagal įstatymus nustatytos prezumpcijos, ar yra prejudicinių faktų; taip pat reikia įvertinti ne tik kiekvieno įrodymo įrodomąją reikšmę, bet ir įrodymų visetą, ir tik iš įrodymų visumos daryti išvadas apie tam tikrų įrodinėjimo dalyku konkrečioje byloje esančių faktų buvimą ar nebuvimą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugpjūčio 14 d. nutartis civilinėje byloje *Z. Orintienė, A. Orintas v. UAB „Didelis pliusas“*, bylos Nr. 3K-3-390/2008; 2009 m. liepos 31 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Vombatas“ v. A. Ševčenkovas*, bylos Nr. 3K-3-335/2009; 2010 m. gruodžio 7 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „JG Property developments“ v. A. Bovgerd*, bylos Nr. 3K-3-500/2010; ir kt.). Vertindamas konkrečioje byloje surinktus faktinius duomenis, teismas privalo vadovautis ir teisingumo, protingumo, sąžiningumo kriterijais (CPK 3 straipsnio 7 dalis).

Nagrinėjamoje byloje ginčijami teiginiai išsakyti kaip konkreti, kategoriška ir vienareikšmė informacija (išvada) apie tam tikru laikotarpiu vykusius įvykius. Tai rodo tokie ginčo teiginiuose pavartoti žodžiai ir jų junginiai, kaip „*buvo įrengta laikina karo belaisvių stovykla*“, „*vokiečių kariams buvo surengtos vaišės*“. Taigi, ar buvo „*įrengta laikina karo belaisvių stovykla*“ ir ar „*vokiečių kariams buvo surengtos vaišės*“, yra konstatuojamojo pobūdžio duomenys, kurie gali būti patikrinami tiesos požiūriu ir vertinami kaip faktai (žinia).

Minėta, kad pareiga įrodyti, jog paskleista žinia (faktai ir duomenys) atitinka tikrovę, tenka šią žinią paskleidusiam asmeniui.

Kasatorei tvirtinus, kad ginčo straipsnio teiginiai dėl įvykių – laikinos karo belaisvių stovyklos Jono Kondroto sodyboje įrengimo ir vaišių vokiečių kariams po egzekucijos Jono Kondroto sodyboje surengimo – neatitinka tikrovės, aplinkybę, jog šie teiginiai (faktai ir duomenys) atitinka tikrovę, privalėjo įrodyti atsakovai. Atsakovai šį faktą (duomenų apie pirmiau nurodytus įvykius tikrumą, t. y. kad tie įvykiai realiai vyko) įrodinėjo iš esmės tik Lietuvos ypatingajame archyve saugoma archyvine medžiaga.

Dėl okupacinio režimo represinių struktūrų surinktų duomenų (nagrinėjamo atveju – liudytojų parodymų (jų tardymo protokolų) baudžiamojoje byloje) *įrodomosios galios*. Kasatorei argumentuojant, kad įvykiai archyvinėse (okupacinių režimų represinių struktūrų) bylose buvo fiksuojami sąmoningai juos iškraipant, o atsakovams tvirtinant, jog tai nereiškia, kad visi tokiose bylose esantys faktiniai duomenys neatitinka tikrovės, yra netikslūs ar melagingi, teisėjų kolegija visų pirma pažymi, kad kiti, be O. Puskunigienės archyvinės baudžiamosios bylos, LYA, f. K-1, ap. 58, b. 26740/3, medžiagos, atsakovų pateikti įrodymai (byla–formuliaras dėl Onos Puskunigienės (gim. 1912 m.), LYA, f. K-1, ap. 45, b. 729; Šiaulių apskrities Akmenės rajono Komunistų partijos dokumentai, LYA, f. 5780, ap. 3, b. 11; Akmenės rajono MGB skyriaus 2-ojo skyriaus dokumentai, LYA, f. K-1, ap. 15, b. 4; 1942 m. Augustaičių k. gyventojų surašymo duomenys, LCVA, f. R-743, ap. 2, b. 6397) ir juose užfiksuota informacija taip pat yra buvusio KGB (okupacinio režimo represinės struktūros) archyvo fondų dalis (pvz., bylos–formuliarai (pirminės bylos) yra faktiškai baudžiamųjų bylų juodraščiai, nes jose buvo kaupiama visa agentūrinio išaiškinimo ir tardymo būdu gauta medžiaga; baudžiamosiose bylose surinkta kelių skirtingų šaltinių – tardymo protokolų, teismo proceso (jeigu toks vyko) medžiagos, įvairių pažymų bei protokolų išrašų iš kitų bylų – duomenų). Dėl to, sprendžiant dėl atsakovų pateiktų įrodymų įrodomosios galios (jų kaip leistinų, patikimų įrodymų pobūdžio), tiek O. Puskunigienės archyvinės baudžiamosios bylos medžiaga (joje apklaustų kasatorės motinos O. Puskunigienės, taip pat liudytojų parodymų (tardymo) protokolai), tiek kiti dokumentai, kuriais atsakovai įrodinėjo ginčijamų teiginių atitiktį tikrovei, vertintini *in corpore* kaip vienas atsakovų paskleistas

informacijos šaltinis juose užfiksuotos informacijos tikslumo (netikslumo) ir kartu jų kaip įrodymų patikimumo (nepatikimumo), tinkamumo (netinkamumo) požūriu.

Asmenų, represuotų už pasipriešinimą okupaciniams režimams, teisių atkūrimo įstatymo 2 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta, kad okupacinių režimų represinių struktūrų bylose esantys duomenys be papildomo jų tyrimo negali būti pripažįstami įrodymais. Šios nuostatos aptariamame įstatyme atsiradimą, be kita ko, lėmė įstatymų leidėjo pozicija, kad procesas sovietinėse institucijose (tarp jų – MGB/NKGB/KGB, Kariniame tribunole, Ypatingajame pasitarime prie SSRS Valstybės saugumo ministro) neatitiko teisingo teismo ir baudžiamojo proceso principų (Asmenų represuotų už pasipriešinimą okupaciniams režimams, teisių atkūrimo įstatymo 1, 2, 3, 4, 6 straipsnių pakeitimo ir papildymo, 5 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir įstatymo papildymo 7, 8 straipsniais įstatymo projekto aiškinamasis raštas). Dėl to, sprendžiant represuotų asmenų teisių atkūrimo klausimą, kilus abejonių dėl sovietinių institucijų nustatytų faktinių aplinkybių ir teisinio įvertinimo, įtvirtintas reikalavimas (Įstatymo 2, 4 straipsniai) tam tikrais įstatyme nustatytais atvejais (Įstatymo 2 straipsnio 1 dalis) atlikti tyrimą Generalinėje prokuratūroje taikant baudžiamojo proceso pagrindinius principus ir taisykles. Tai reiškia, kad asmens pilietinių teisių atkūrimo (reabilitacijos) byla nagrinėjantis teismas, sprenddamas apie sovietiniu laikotarpiu represuotų asmenų veiklą, negali ir neturi vadovautis vien MGB/NKGB/KGB baudžiamųjų bylų medžiaga.

Teisėjų kolegija sutinka su kasacinio skundo argumentu, kad aplinkybės, jog sovietinių institucijų (okupacinio režimo represinių struktūrų), kaip tokių, dokumentuose yra prieštaringų, netikslų faktų ir duomenų, fiksuotų sąmoningai juos iškraipant, nereikalaujama įrodiuoti (CPK 182 straipsnio 1 punktas). Tai lemia, kad būtinas kritiškas mokslinis (viešosios informacijos rengėjo), taip pat teisinis (bylą nagrinėjančio teismo) požūris į nurodytų sovietinių institucijų dokumentus, kaip tam tikrų duomenų (apie reiškinius, dalykus, savybes, veiksmus, įvykius) šaltinius, ir kartu kaip įrodymus šių duomenų tikrumui pagrįsti, automatiškai „nepaverčiant“ tokios, abejotinos jos patikimumu, dokumentacijos duomenų realiai vykusiais istoriniais faktais. Paviršutiniškas žvilgsnis į sovietinių institucijų dokumentų (ypač baudžiamųjų bylų ir jose esančios tardymo medžiagos) duomenis gali lemti ne tik klaidingas išvadas, bet ir skaudžių moralinių padarinių. Tik išsamus įvairių šaltinių palyginimas sudaro prielaidas atskirti tikrą informaciją nuo išgalvotos ir nustatyti šaltinio informatyvumą bei patikimumą. Remiantis vien tik archyvinės (okupacinių režimų represinių struktūrų) baudžiamosios bylos duomenimis negalimos kategoriškos išvados apie tam tikrų įvykių, faktų buvimą.

Atsižvelgdama į tai, kas išdėstyta, remdamasi teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais (CPK 3 straipsnio 1 dalis), taip pat pirmiau šioje nutartyje nurodytomis teisės normomis dėl viešosios informacijos rengėjo pareigos skelbti tikslias, teisingas žinias, kritiškai vertinti savo informacijos šaltinius, atidžiai ir rūpestingai tikrinti faktus, remtis keliais šaltiniais, juolab kai skelbiama su privačiu asmeniu susijusi informacija, teisėjų kolegija nurodo, kad pirmiau aptarta įstatymų leidėjo pozicija dėl proceso sovietinėse institucijose neatitikties teisingo teismo ir baudžiamojo proceso principams lemia šių institucijų bylose nustatytų faktinių aplinkybių bei jų teisinio įvertinimo papildomo patikrinimo būtinumą ir civilinėse bylose, taikant pagrindinius civilinio proceso principus bei įrodiuojimo ir įrodymų vertinimo taisykles, tarp jų – ir dėl įrodiuojimo naštos paskirstymo, taigi – ir dėl atsakovo pareigos paneigti CK 2.24 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą prezumpciją, kai sprendžiamas asmens garbės ir orumo gynimo klausimas.

Minėta, kad atsakovai šioje byloje kasatorės ginčijamų konstatuojamojo pobūdžio teiginių (iš esmės išvadų dėl laikinos karo belaisvių stovyklos Jono Kondroto sodyboje įrengimo ir vaišių vokiečių kariams po egzekucijos Jono Kondroto sodyboje surengimo) atitiktį tikrovei įrodiuoja vien pirmiau išvardytais Lietuvos ypatingajame (buvusio KGB) archyve saugomos medžiagos duomenimis, sutikdami, kad archyvinėse (okupacinio režimo represinių struktūrų) bylose daug iškraipytų, melagingų, netikslų duomenų, tačiau tvirtindami, jog tai nereiškia, kad visi jose esantys faktiniai duomenys neatitinka tikrovės; istorikai, be šių bylų duomenų, remdamiesi ir kitais šaltiniais, savo darbuose atrenka, kas realiai vyko, o kas ne.

NUORAŠAS TIKRAS

Atsižvelgdama į pirmiau aptartą paskleistų žinių atitikties tikrovei fakto įrodinėjimo naštos šio pobūdžio bylose paskirstymo taisyklę, teisėjų kolegija pažymi, kad taip tvirtinę atsakovai privalėjo pateikti į bylą įrodymus, jog tokia atranka, kas realiai vyko, o kas ne, buvo padaryta, t. y. kad atitinkamomis (istorinių duomenų) patikrinimo priemonėmis, remiantis keliais šaltiniais, buvo atliktas okupacinio režimo represinių struktūrų surinktų aktualių duomenų tyrimas ir jo rezultatai objektyviai patvirtina, jog skelbiami duomenys „*Jono Kondroto sodyboje buvo įrengta laikina karo belaisvių stovykla*“ ir „*po egzekucijos Jono Kondroto sodyboje vokiečių kariams buvo surengtos vaišės*“ yra grindžiami tiesa, nes šie įvykiai tikrovėje realiai vyko. Byloje nėra duomenų, kad toks tyrimas buvo atliktas (CPK 178 straipsnis).

Bylą nagrinėjusio apeliacinės instancijos teismo nutarties turinys (iš kurio matyti, kad teismas išvadą dėl ginčijamų teiginių atitikties tikrovei darė tik atsakovų pateiktų, minėta, abejotinių jų, kaip represinės struktūros institucijos surinktų duomenų, patikimumu, įrodymų pagrindu, nesprenęs ir nepasisakęs dėl šių įrodymų tinkamumo ir įrodomosios galios) taip pat neteikia pagrindo išvadai, kad teismas sprendė dėl atsakovų paskleistų ir kasatorės ginčijamų teiginių šaltiniuose užfiksuotos informacijos tikslumo (netikslumo) ir kartu jų kaip įrodymų patikimumo (nepatikimumo), tinkamumo (netinkamumo) pagal pagrindinius civilinio proceso principus bei pirmiau aptartas įrodinėjimo ir įrodymų vertinimo taisykles. Dėl to negalima pripažinti, kad apeliacinės instancijos teismas išvadą dėl ginčijamų teiginių atitikties tikrovei padarė įsitikinęs, jog byloje pakanka įrodymų reikšmingai šioje byloje aplinkybei, kad įvykiai – „*Jono Kondroto sodyboje buvo įrengta laikina karo belaisvių stovykla*“ ir „*po egzekucijos Jono Kondroto sodyboje vokiečių kariams buvo surengtos vaišės*“ – tikrovėje realiai vyko, nustatyti.

Kartu atkreiptinas dėmesys į tai, kad kiti bylos duomenys (ieškovės patvirtinimas pirmosios ir apeliacinės instancijų teismuose, jog 1941 m. birželio mėn. į J. Kondroto sodybą buvo atvesti sovietų karo belaisviai, kurie buvo sušaudyti prie Ventos upės; pirmosios instancijos teismo apklaustų liudytojų J. Makarevičiaus ir A. Kievišo parodymai, kuriais šie iš dalies patvirtino, kad netoli J. Kondroto sodybos buvo sušaudyti belaisviai; O. Puskunigienės baudžiamojoje byloje esantys jos pačios 1951 m. rugsėjo 7 d. ir 9 d. duoti paaiškinimai, jog į jos tėvo J. Kondroto sodybą vokiečių kariai atvedė belaisvius karininkus, vėliau jie buvo sušaudyti), kurių pagrindu apeliacinės instancijos teismas padarė, be kita ko, bendro pobūdžio išvadą, kad ginčo straipsnyje „*Papilės valsčius pirmaisiais vokiečių okupacijos 1941-ųjų metų mėnesiais*“ aprašomi įvykiai realiai vyko, negali būti pripažinti patvirtinančiais kasatorės ginčytų teiginių „*Jono Kondroto sodyboje buvo įrengta laikina karo belaisvių stovykla*“ ir „*po egzekucijos Jono Kondroto sodyboje vokiečių kariams buvo surengtos vaišės*“ atitiktį tikrovei, nes išvardyti įrodymai leidžia konstatuoti tik tikrumą duomenų apie įvykius (karo belaisvių į Jono Kondroto sodybą atvedimą ir jų sušaudymą), kurių atitiktis tikrovei (tai, kad tie įvykiai realiai vyko), nagrinėjamos bylos duomenimis, kasatorės nebuvo ginčijama.

Atsižvelgdama į tai, kad kasaciniame skunde, grindžiant ginčijamų teiginių neatitiktį tikrovei (tai patvirtinančius įrodymus, minėta, turi teisę teikti ir ieškovas), nurodyta, jog dėl O. Puskunigienės archyvinės baudžiamosios bylos buvo atliktas papildomas tyrimas ir šis patvirtino, kad ginčijami teiginiai neatitinka tikrovės, teisėjų kolegija taip pat pažymi, jog tokio tyrimo, apie kurį nurodo kasatorė, dėl O. Puskunigienės archyvinės baudžiamosios bylos duomenų nebuvo atlikta. Asmenų, represuotų už pasipriešinimą okupaciniams režimams, teisių atkūrimo įstatymo 2 straipsnio 2 dalies nuostata, kad okupacinių režimų represinių struktūrų bylose esantys duomenys be papildomo jų tyrimo negali būti pripažįstami įrodymais, taikytina tuo atveju, kai asmens pilietinių teisių atkūrimo (reabilitacijos) byloje kyla asmens, dėl kurio pilietinių teisių atkūrimo sprendžiama, dalyvavimo darant šio įstatymo 2 straipsnio 1 dalyje nurodytas veikas klausimas ir šiam teisingai išspręsti būtina patvirtinti ar paneigti tam tikras reikšmingas aplinkybes. Kadangi O. Puskunigienės reabilitavimo atveju nekilo jos dalyvavimo darant Asmenų, represuotų už pasipriešinimą okupaciniams režimams, teisių atkūrimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalyje nurodytas veikas klausimo, tai neatsirado ir šio įstatymo 2 straipsnio 2 dalyje nurodyto tyrimo atlikimo būtinybės, ir šis nebuvo atliktas.

Remiantis pirmiau išdėstytais argumentais dėl įrodymų, kuriais atsakovai įrodinėjo ginčijamų duomenų atitiktį tikrovei, tinkamumo (leistinumo, patikimumo) ir įrodomosios galios, nesant byloje duomenų, jog buvo atlikta šių įrodymų patikra, remiantis kitais šaltiniais (kaip kad tvirtino atsakovai), konstatuotina, jog atsakovų pateikti duomenys negalėjo būti apeliacinės instancijos teismo pripažinti pakankamais išvadai, kad atsakovai paneigė CK 2.24 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą paskleistų duomenų neatitikties tikrovei prezumpciją, padaryti.

Tai konstatavusi, teisėjų kolegija sprendžia, kad apskūsta apeliacinės instancijos teismo nutartis priimta pažeidžiant pirmiau aptartas įrodinėjimo ir įrodymų vertinimo taisykles bei nukrypstant nuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojamos jų aiškinimo ir taikymo praktikos, tokio bylos duomenų įvertinimo pagrindu padarytos apeliacinės instancijos teismo išvados dėl ginčijamų teiginių tikrumo, kaip vienos iš civilinės atsakomybės pagal CK 2.24 straipsnį sąlygų, negali būti pripažįstamos teisėtomis ir pagrįstomis, o priimtas teismo sprendimas – teisingu, taigi nustatyti CPK 346 straipsnio 2 dalies 1, 2 punktuose nurodyti pagrindai apskūstai apeliacinės instancijos teismo nutarčiai panaikinti.

Dėl ginčijamų teiginių kaip žeminančių kasatorės ir jos motinos garbę ir orumą pobūdžio

Apeliacinės instancijos teismas nepripažino ginčijamų teiginių „Jono Kondroto sodyboje buvo įrengta laikina karo belaisvių stovykla“ ir „Jono Kondroto sodyboje buvo surengtos vaišės“ žeminančiais kasatorės ir jos motinos garbę ir orumą, atsižvelgdamas į tai, kad: nei kasatorė, nei jos motina ginčo tekste neįvardytos; jame nenurodoma, kad jos aprašomų įvykių metu gyveno Jono Kondroto sodyboje; neminima, kad kasatorės motina yra J. Kondroto duktė; tiesiogiai neteigiama, kad kasatorė, jos motina ar kiti sodybos savininko šeimos nariai kaip nors prisidėjo prie vaišių ar pritarė vokiečių karių veiksams įrengiant karo belaisvių stovyklą ir panašiais argumentais ir kt., t. y. iš esmės laikydamas, kad ginčijami teiginiai yra ne apie kasatorės motiną ir (ar) nėra su ja (kartu ir kasatore) susiję.

Minėta, kad faktui, jog paskleista žinia yra apie ieškovą, nustatyti pakanka, kad pagal ginčijamų teiginių turinį ir kontekstą, kuriame jie paskelbti, aplinkiniai atpažintų asmenį, kaip susijusį su paskleista žinia. Pirmiau šioje nutartyje išdėstytais argumentais taip pat nurodyta, kad, sugretinus ginčijamus teiginius su ginčo teksto išnašoje daroma nuoroda į O. Puskunigienės baudžiamą bylą, kiekvienam protingam žmogui sukeliama aiškus įspūdis, jog ginčo duomenys susiję su kasatorės motina.

Kasatorė bylos nagrinėjimo metu nuosekliai teigė, kad pripažįsta faktą, jog karo belaisviai buvo sodyboje, ir tai tebuvo vieta, į kurią buvo atvesti belaisviai, tačiau nesutiko, jog atitinka tikrovę teiginiai, kad „Jono Kondroto sodyboje buvo įrengta laikina karo belaisvių stovykla“ (nes stovykla įrengiama ilgam laikui) ir kad „Jono Kondroto sodyboje buvo surengtos vaišės“. Kasatorės nuomone, šie teiginiai (jų formuluotės) sudaro įspūdį, kad sodybos savininkas, jos senelis Jonas Kondrotas (kartu ir visa jo šeima), išreiškė paramą, palankumą (leisdami įrengti stovyklą) ir padėką (surengdami vaišes) vokiečių kariams. Kasatorės įsitikinimu, akivaizdu, kad ginčo duomenų paskelbimas, atsižvelgiant į tekste vartojamų kalbinės raiškos priemonių visumą (tekstinę konstrukciją, duomenų dėstymo būdą, loginį duomenų (ginčijamų teiginių ir nuorodos teksto išnašoje į archyvinę O. Puskunigienės baudžiamą bylą) sąsajumą), žemina jos ir jos motinos, ginčo straipsnyje aprašomų įvykių metu gyvenusių tėvo ir senelio Jono Kondroto sodyboje, garbę ir orumą. Teisėjų kolegijos vertinimu, sugretinus ginčo teiginius – „buvo įrengta laikina karo belaisvių stovykla“ ir „vokiečių kariams buvo surengtos vaišės“ – jų raiškos stiliaus, vartojamos kalbinės konstrukcijos (lingvistinių išraiškos priemonių – „įrengta“, „surengtos“) aspektu ir išnašoje daromą nuorodą į O. Puskunigienės archyvinę baudžiamąją bylą, straipsnio skaitytojams gali susidaryti įspūdis, kad Jono Kondroto sodybos gyventojai (O. Puskunigienės šeima) galėjo dalyvauti (dalyvavo) įrengiant laikiną karo belaisvių stovyklą ar surengiant vokiečių kariams vaišes.

Atsižvelgiant į tai, kas pirmiau aptarta, ginčijami teiginiai, kaip tokie, turėjo būti apeliacinės instancijos teismo teisiškai vertinami, remiantis pirmiau pateiktu taikytinos teisės (CK

NUORAŠAS TIKRAS

2.24 straipsnio nuostatų) aiškinimu, aktualiu ginčo teiginių pobūdžiui, žemina jie kasatorės ir jos motinos garbė ir orumą ar ne, nustatyti.

Dėl bylos proceso baigties

Kasatorė prašo panaikinti apskųstą apeliacinės instancijos teismo nutartį bei šia nutartimi paliktą nepakeistą pirmosios instancijos teismo sprendimą, kuriais atmestas jos ieškinys, ir priimti naują sprendimą – tenkinti ieškinį. Teisėjų kolegija pažymi, kad kasacinio teismo nesaisto kasatoriaus prašymas išspręsti bylą atitinkamu procesiniu būdu. Teismas turi teisę kasacinį nagrinėjimą užbaigti vienu iš būdų, nurodytų CPK 359 straipsnyje. Kasaciniame skunde suformuluotas prašymas gali būti suprantamas kaip siūlymas teismui pasinaudoti tam tikru skundo išsprendimo būdu, tačiau tinkamo sprendimo būdo parinkimas yra teismo prerogatyva.

Asmeninės neturtinės vertybės yra ginamos, kai nustatomi teisiškai reikšmingi faktai, kurie yra būtini ginčo teisinį santykį reglamentuojančioms materialiosios teisės normoms taikyti. Minėta, kad, skirtingai nuo teismo nagrinėjimo pirmosios ir apeliacinės instancijų teismuose, kasacijos dalykas – tik teisės klausimai, t. y. teismo sprendimo ar nutarties teisėtumo patikrinimas; kasacinis teismas nenustatinėja faktų, iš naujo nevertina byloje esančių ar naujų įrodymų (CPK 353 straipsnio 1 dalis).

Dėl to, nustačiusi CPK 346 straipsnio 2 dalies 1, 2 punktuose nurodytus pagrindus apskųstai apeliacinės instancijos teismo nutarčiai panaikinti, pripažinusi, kad, sprendžiant dėl kasatorės teisės į garbę ir orumą pažeidimo bei įstatyme įtvirtinto šios teisės gynimo taikymo, tikslintini, remiantis pirmiau pateiktu šiam ginčui išspręsti taikytinos teisės aiškinimu, faktiniai bylos duomenys, susiję su sąlygų civilinei atsakomybei pagal CK 2.24 straipsnį taikyti nustatymu, kasacinio teismo teisėjų kolegija, vertindama, jog šis trūkumas gali būti pašalinamas apeliacinės instancijos teisme, sprendžia, kad apeliacinės instancijos teismo nutartis naikintina ir byla perduotina nagrinėti iš naujo apeliacine tvarka (CPK 359 straipsnio 3 dalis, 360 straipsnis).

Dėl bylinėjimosi išlaidų

Pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. rugsėjo 9 d. pažymą apie išlaidas, susijusias su procesinių dokumentų įteikimu, šioje byloje kasaciniame teisme patirta 38,90 Lt su bylos nagrinėjimu susijusių išlaidų (CPK 88 straipsnio 1 dalies 3, 8 punktai). Kasaciniam teismui nutarus gražinti bylą nagrinėti iš naujo apeliacinės instancijos teismui, nėra galimybės šioje proceso stadijoje paskirstyti nurodytų, taip pat bylos šalių kasaciniame teisme turėtų bylinėjimosi išlaidų, todėl šiuo klausimu turės pasisakyti apeliacinės instancijos teismas, išnagrinėjęs bylą iš naujo.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 359 straipsnio 1 dalies 5 punktu, 362 straipsniu,

n u t a r i a :

Panevėžio apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. sausio 14 d. nutartį panaikinti ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti apeliacinės instancijos teismui.

Ši Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis yra galutinė, neskundžiama ir įsiteisėja nuo priėmimo dienos.

Teisėjai

Egidijus Baranauskas

Birutė Janavičiūtė

Vincas Verseckas